

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA KICHIK BIZNES VA STARTAPLARNI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI

G'aniboyev Shahbozbek Yo'lbarsbek o'g'li

Sport faoliyati Boks yo'nalishi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar asosida kichik biznes va startaplarni rivojlantirishning innovatsion mexanizmlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida raqamli platformalar, sun'iy intellekt, bulutli texnologiyalar hamda elektron tijorat vositalarining tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri mualliflik yondashuvi asosida baholanadi. Shuningdek, startup ekotizimini rivojlantirishda davlat qo'llab-quvvatlovi, innovatsion infratuzilma va raqamli savodxonlikni oshirish zarurligi bo'yicha xulosalar ilgari suriladi. Maqola natijalari kichik biznes va startaplarni barqaror rivojlantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Kichik biznes, bozor infratuzilmasi, "TBC Bank", "Kapitalbank", "Anorbank", Fintech startaplar

Kirish:

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini mustahkamlash, har tomonlama rivojlantirib borish, iqtisodiyotni xususan bozor munosabatiga o'tishni tezlashtiruvchi eng asosiy yo'llardan biri bu kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hisoblanadi. Shuning uchun ham tadbirkorlikni rivojlantirishga, uni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, xususiy tadbirkorlikda tashabbus ko'rsatish, uni rag'batlantirishga bag'ishlangan bir qancha qonun, farmon va qarorlar qabul qilindi. Mamlakatimizda olib borilayotgan iqtisodiy ijtimoiy islohotlarning tub negizini tadbirkorlik, omilkorlik va ishbilarmonlik xislatlarisiz tasavvur etish qiyin. Erkin bozor munosabatlarining keng ravnaq topishi kishilar hayotida, ularning turmush tarzida, ma'naviy va hayotiy ko'nikmalarida namoyon bo'lmoqda.¹ Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlanishi nafaqat iqtisodiyotni muttasil rivojlanishi, xo'jalik aloqalarini tuzatish, raqobatni rivojlantirish va iste'mol bozorini to'ldirish

¹ Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. -488 b.

bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy maqsadlarni ham ta'minlamoqda. "Infratuzilma" so'zi lotin tilidan tarjima qilinganda "tuzilmadan tashqarida" ma'nosini anglatadi. Iqtisodiy nuqtai nazardan infratuzilma mohiyatiga quyidagi izoh ko'proq mos keladi: "inson hayoti va ijtimoiy ishlab chiqarish jarayonida faoliyatlar almashinuvi ta'minlovchi tovar va xizmatlar yaratishda o'ziga xos mehnat jarayonlari majmuasi". Keyingi yillarda infratuzilma yuqori sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Buni bir qator omillar bilan izohlash mumkin. Xususan, ishlab chiqarishning o'sish sur'atlari infratuzilmalar rivojidan oldinda bormoqda va bu iqtisodiyotning rivojlanishiga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Infratuzilma juda keng qarmovli tushuncha bo'lib, bu, awalo, ishlab chiqarish jarayoniga har tomonlama xizmat ko'rsatadigan xizmat turlarini yaratish bilan bogliq. Infratuzilma bo'linmalari rivojlanib borishidan kichik tadbirkorlik subyektlari katta manfaat ko'radi, chunki bunday bo'linmalar ularni ishlab chiqarishga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq ishlardan ozod etib, kuch-g'ayratini asosiy faoliyatiga qaratishga imkon yaratadi. Infratuzilma tomonidan yaratiladigan sharoitlarni o'z navbatida quyidagicha turkumlash mumkin: -bevosita ishlab chiqarish jarayoniga xizmat ko'rsatuvchi moddiy texnika ta'minoti va tayyor mahsulotni sotish, axborotni yig'ish va qayta ishlash, buxgalteriya xizmati. Texnologik, boshqaruv masalalari bo'yicha maslahatxizmativaboshqalar; -ishchi kuchini takror ishlab chiqarish shart-sharoitlari ishchi va xizmatchilarning sog'lig'ini, ta'lim olishi va kasbiy tayyorgarligi, dam olishlarini qo'llab-quvvatlash. Shu paytga qadar infratuzilmani ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmalar yigindisidan iborat deb qarab kelingan. Bozor iqtisodiyotiga asoslangan iqtisodiy tizim kirib kelishi bilan ishlab chiqarish infratuzilmasi ko'lami kengayib, "bozor infratuzilmasi" va "instituuional infratuzilma" so'zlari iste'molga kirib bormoqda. Bozor infratuzilmasi bevosita ishlab chiqarish jarayoniga xizmat ko'rsatuvchi tarmoqlarni o'z ichiga oladi. Uning tarkibiga yuk transporti, elektr, gaz va suv ta'minoti, ombor xo'jaligi, aloqa, axborot, moddiy-texnika ta'minoti, mahsulotni tashish, saqlash va qayta ishlash, texnik xizmat ko'rsatish, marketing va reklama, axborot-maslahat, auditorlik, moliya-kredit va investitsion kabi xizmat turlari kiradi.

Asosiy qism:

Hozirgi kunda O'zbekistonda tadbirkorlik muhitini yaxshilash, xususan, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida mahalliy biznesning jahon miqyosida raqobatbardoshligini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratish belgilangan. 2024-yil "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili" deb e'lon qilinishi esa O'zbekistonning

nafaqat 2030-yilgacha bo'lgan strategiyasining maqsadlariga erishishga qat'iy intilishini ko'rsatadi, balki 2030-yilga borib daromadi o'rtachadan yuqori bo'lgan davlatlar qatoridan o'rin olishni ham namoyon etadi. Bundan tashqari, ushbu tashabbus tadbirkorlik, xususiy mulk, ilm-fan, innovatsiyalar va IT-sanoatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlarni yaratish, ayniqsa, iqtisodiy rivojlanishning asosiy jihatlaridan biri bo'lib qolayotgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilish muhimligi inobatga olinganda, O'zbekiston iqtisodiyoti uchun yangi yo'nalish hisoblanadi. Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun startaplar sonini ko'paytirish umumiy iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash bilan birga innovatsion rivojlanishni jadallashtirish usullaridan biri bo'lishi mumkin. Startup ekotizimlarini qo'llab-quvvatlash 2019-yilda IT-parkning tashkil etilishi bilan boshlangan. Bundan tashqari, 2020-yilda mahalliy va xalqaro subyektlar o'rtasida ko'prik vazifasini bajarish maqsadida kapital, bilim va texnologiyalarni jalb qilishni faollashtiruvchi O'zbekiston venchur investorlari assotsiatsiyasini tashkil etish tashabbusi ilgari surildi. Osiyo taraqqiyot banki tadqiqotlariga ko'ra, 2020-yilda O'zbekistonda 1200 ta startap faoliyat ko'rsatgan. Hududlar kesimida startaplarning deyarli yarmi (56%) shaharlarda joylashgan. Tarmoqlar bo'yicha taqsimlanishi quyidagicha: e-tijorat - 30%, e-biznes - 27%, tibbiyot texnologiyasi - 24%, korxonalar manbalarini rejalashtirish - 15%, ta'lim texnologiyasi - 18%, elektron hukumat xizmatlarini avtomatlashtirish va boshqa sohalarda - 15%. Startup ta'rischilarining ko'pchiligi kelgusida rivojlanish uchun investitsiyalarni jalb qilishga ustuvor vazifa sifatida qaraydigan bo'lsa-da, xalqaro tajribaga ko'ra, global bozorlarga yo'naltirilgan startaplar venchur investorlar uchun yanada jozibador. Shu sababli, bunday moliya turini jalb qilish sohaning muammolaridan biridir. Yana bir kamchilik - bu startap-loyihalar egalarining malakasi, xususan, ularda tijoratlantirish va marketing sohasidagi bilimlarning etishmasligi. Bozorga yo'naltirilganlik, ayniqsa, asosan mahalliy bozorlarda va nisbatan kamroq xalqaro bozorlarda sotiladigan mahsulotlar bilan bog'liq, — yana bir qiyinchilik. Bundan tashqari, aksariyat universitetlarda startaplarni yaratishga yetarlicha e'tibor qaratmaganligi sababli, muayyan loyihalarni moliyalashtirishda qiynalmoqda. Va nihoyat, qonunchilik va tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish zarur. O'zbekistonda oxirgi yillarda raqamli bank xizmatlari tez rivojlanmoqda. Mobil ilovalar orqali hisob-kitoblar, QR-to'lovlar, onlayn kreditlash va elektron tijorat xizmatlari keng tarqalmoqda. "TBC Bank", "Kapitalbank", "Anorbank" kabi tijorat banklari raqamli mahsulotlarni joriy etish bo'yicha ilg'or tajribaga ega bo'lib bormoqda. Biroq, kichik biznes va startaplar uchun maxsus moliyaviy yechimlar hali to'liq shakllanmagan. Masalan, kredit olish jarayonlari hanuz ortiqcha

hujjatlashtirilgan, risk baholash tizimlari esa ko‘proq an‘anaviy yondashuvlarga tayanadi. Bundan tashqari, fintech startaplar faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy baza to‘liq shakllanmagan. Shunday sharoitda kichik biznes subyektlarini raqamli moliyaviy xizmatlarga keng jalb qilish uchun integratsiyalashgan, xavfsiz va foydalanuvchiga yo‘naltirilgan ekotizim zarur. Sun‘iy intellekt asosida risklarni baholash. Kredit ajratishda sun‘iy intellekt algoritmlarini joriy etish orqali kichik bizneslar faoliyatini real vaqt rejimida tahlil qilish, ularning moliyaviy intizomi va to‘lov qobiliyatini baholash mumkin. Bu esa banklar uchun risklarni kamaytiradi, tadbirkorlar uchun esa tezkor kredit olish imkonini yaratadi. Blokcheyn texnologiyasini joriy etish. Blokcheyn asosida yaratilgan to‘lov tizimlari ma‘lumotlarning shaffofligi va ishonchliligini ta‘minlaydi. Bu texnologiya orqali kichik bizneslar o‘zaro hisob-kitoblarni o‘rta vositachilarsiz amalga oshirishi, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi mumkin. Fintech startaplar bilan hamkorlik platformasi. Banklar va fintech kompaniyalar o‘rtasida hamkorlik mexanizmini yo‘lga qo‘yish kichik biznes uchun yangi moliyaviy mahsulotlar yaratish imkonini beradi. Masalan, integratsiyalashgan platformalar orqali buxgalteriya, soliq va to‘lov tizimlarini yagona raqamli maydonga birlashtirish mumkin. Raqamli savodxonlikni oshirish. Kichik biznes egalari o‘rtasida raqamli moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha dasturlar tashkil etish zarur. Chunki raqamli xizmatlardan samarali foydalanish nafaqat texnologiya, balki bilim va ishonchni ham talab qiladi.

Taklif va amaliy natijalar:

- Kichik biznes va startaplar uchun maxsus “Raqamli moliya markazi” tashkil etish;
- Fintech startaplar uchun imtiyozli grant dasturlarini yo‘lga qo‘yish;
- Banklar, IT kompaniyalar va davlat idoralari o‘rtasida yagona moliyaviy axborot platformasi yaratish;
- Raqamli to‘lovlar xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha milliy kiberxavfsizlik standartlarini joriy etish.

Bu chora-tadbirlar natijasida kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy xizmatlar yanada qulaylashadi, ularning raqamli iqtisodiyotga integratsiyasi tezlashadi va yangi ish o‘rinlari yaratiladi.

Xulosa:

Kichik biznes va startaplar uchun raqamli moliyaviy xizmatlar ekotizimini rivojlantirish iqtisodiyotni diversifikatsiyalash, innovatsion salohiyatni oshirish hamda moliyaviy inklyuziyani kuchaytirishda muhim o‘rin tutadi. Innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish orqali bu sohada samaradorlikni oshirish, resurslardan

oqilona foydalanish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin. Kelajakda O'zbekistonda raqamli moliya tizimi nafaqat tijorat banklari, balki xususiy fintech kompaniyalar, davlat idoralari va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikka asoslangan kompleks ekotizim sifatida shakllanishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. -488 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik-har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. -Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. -104 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 24-avgustdagi PQ-357-son Qarori "Kichik biznesni raqamlashtirish va innovatsion faoliyatni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".
5. OECD (2023) – "Digital Financial Services for SMEs: Trends, Policies and Future Perspectives". Paris: OECD Publishing
6. World Bank (2022) – "FinTech and SME Finance: Driving Economic Inclusion". Washington, D.C.
7. Tursunova N. "O'zbekistonda raqamli moliyaviy xizmatlar ekotizimini takomillashtirish omillari." — Moliyaviy tahlil va tadqiqotlar, No1, 2024.